

Családi legendárium

GRECSÓ KRISZTIÁN: MELLETTEM ELFÉRSZ

Magvető Kiadó
Budapest, 2011
292 oldal, 2990 Ft

Grecsó Krisztián új regénye különös címével azt sugallja, hogy a lapok között valamiféle rendkívül személyes, szerelmi történet bontakozik majd ki. Bár mindkettőből teljesül valami (hiszen személyesség is van bőven, mint ahogyan szerelmi történet(ek) is), azért a szöveg témája mégsem pontosan az, amit a cím alapján elsősre feltételezni lehetne. Ugyanis a megszólított, az a valaki, aki az elbeszélő mellett elfér, nem egy személy, hanem a múlt, az eredet, a család története: „Nem értem, amiket gondolok, csak úgy gondolom, folyamban, néha ki is mondom, *mellettem bárki elfér*. Vagy bármi. Egy kövér, kocka alakú embert képzelek el, ahogy kitölti a saját kockáját, nincs mellette hely, minden az övé. A pillanat, a tér, a lehetőség. (...) Nem csak a múltnak kéne elférnie mellettem, ez jutott eszembe.” Az elbeszélő tehát nem a kövér ember, aki kitölti a kockát, hanem olyan szubjektum, aki múltjával együtt valaki, akinek minden percében, minden választásában és lehetőségében ott lüktet a múltja. Természetesen nem csak ez a múlt tölti ki a képzeletbeli kockát, de a szövegben mégis ennek jut a legfontosabb szerep. A regény elbeszélője ugyanis pontosan érzi azt, hogy ő maga nem csak az, aki születésétől fogva létezik, hanem annál több, génjeiben, emlékezetében és minden mozdulatában magával hordozza ősei, családja történetét is.

Hogy a kissé bizonytalan, elveszettnek tűnő hős magával tisztába kerüljön, furcsaságait megértse, identitását megalapozza, fontosnak tartja megismerni családja történetét. A harmincas éveiben járó elbeszélő családja átlagos család, de csak annyira, amennyire bármely család átlagos tud lenni a huszadik századi magyar történelem díszletei között: átlagos addig, míg közelebb nem lépünk és meg nem piszkáljuk a múltat fedő port, a felejtést és a mellébeszéléseket. A családtörténet bemutatásakor az apai és az anyai ág történetei, legendái egyaránt felidéződnek, de a szerző nem törekszik arra, hogy mindent átfogjon, inkább súlyoz és válogat, az érdekesebb történeteket kiemelve. A felmenők viszonyai, rokoni kapcsolatai könnyen követhetők (ebben a kötetben lévő családfa is sokat segít), mindenkiről esik néhány szó, de a legfontosabb szerep mégis az apai nagyapa testvérének, Benedeknek, valamint az anyai nagyapának, Domos tatának jut. Mindkettejük életében meghatározó egy furcsa szerelem.

Benedek történetével indul a múlt utáni hajsza, ugyanis a főhős-elbeszélő rövid kis tárcát ír pannonhalmi bencés rokonáról, akiről rövidesen kiderül, sosem volt bencés szer-

zetes, a nyomok helyett egy különös magánéleti szálhoz vezetnek. A nagypapa testvére ugyanis, több mint tizenhárom évnyi menekülés után kénytelen szembenézni azzal, hogy voltaképpen sosem szeretett mást, mint gyermekkori jó barátját, egy Sadi nevű férfit. A felismeréssel záruló, a hűség kivételes mélységeit megmutató hosszú küzdelem végül egy köznapinak tűnő, mégis különleges találkozással oldódik meg: „Nem köszöntek, nem mosolyogtak, nem mozdultak. Tizenhárom év és bő egy hónap: ennyi telt el harmincnyelc nyara óta, mikor Benedek először elment. Azóta nem látták egymást, illetve akkor sem látták, csak az az érintés volt, a paplanon keresztül, egy áramütés, aztán csönd. (...) Sadi nézte a samarat, mintha muszáj lenne, és Benedek is, nem állták egymás tekintetét, csak a fű rezgéséből hallották, ha megmozdult a másik. Sadinak torkában dobogott a szíve, mert a zajokból úgy érezte, Benedek fészkelődik, hogy helyet, mozdulatot keres. A rémült számár megindult, a csille nyikorogva, csikorogva gurult mögötte, és Sadi ápolta, de most olajos kezét megfogta egy kemény, cserzett, száraz kéz. Az ujjai közé fonta az ujjait.” Megbékélve a sorssal, szerelemben élnek le öregkorukat és a regény különösen szép leírásai, képei kapcsolódnak ide, megmutatva azt is, teljesen mindegy, milyen nemű felek között alakul ki, a szerelem az szerelem, nem ismer fokozatokat.

A szerelem irracionálisát példázza a kötet második felének fő szála is, melyben az anyai nagypapa, Domos különös kapcsolata bontakozik ki. A vidéki férfi a hétköznapokon Pesten dolgozik, munkásszállón él, felesége és lánya otthon. Ezalatt szerelmes lesz egy Zách Éva nevű nőbe, akivel egy véletlen folytán az elbeszélő is megismerkedik, első kézből ismerve meg így a nagypapa viszonzatlan szerelmének történetét. A szerelmi háromszögben úgy tűnik, Domos a legnagyobb vesztes, az csak később derül ki, hogy Zách Éva is boldogtalan és magányos marad, ezt a szöveg jelen idejében tudja meg tőle magától az elbeszélő, aki családjá történeteit megismerve önmagához kerül egyre közelebb. Bár az életét ő alakítja, mégis hozott anyagból dolgozik, felismeri magában az ősök félelmeit, hezitálását, mozdulatait, furcsa remegését és fél attól, hogy családjá férfitagjaihoz hasonlóan ő sem tölti majd ki az idejét itt a világban.

Míg a családi legendárium hosszabb-rövidebb történetei kibomlanak, nem csak a családról, a dél-alföldi telep lakóinak életéről, hanem a huszadik századi magyar történelemtől is sokat megtudunk. A második világháborúból sikertelenül hazatérni igyekvő, majd a Donnal négy esztendeig fogságban élő, egyébként friss házaspár nagypapa; az ifjú, még gyermektelen feleség, aki néhány hónapnyi házasság után veszíti el férjét, mégis hűségesen vár rá; a vidékről pesti építkezésekre járó anyai nagypapa és mögötte az ötvenes-hatvanas évek világa, a munkásvonatok áporodott levegője; az 56-os forradalom képei, a bombázások, a gyerekeiket menekítő anyák mind megjelennek itt. Láthatóvá válik ennek a viharos, rémségekkel teli évszázadnak a második fele, de nem a történelmi tények felől, hanem az emberéletekre, sorsokra gyakorolt hatásán keresztül, mintegy alulnézetből exponálva.

Bár a szöveg egyértelműen cselekményközpontú és érdekes, olykor megdöbbentő történetei a legfontosabbak, azért ezen legendák, anekdoták mellett érdemes figyelmet szentelni a különböző szövegalakító eljárásokra is. Az egyik probléma, mely az olvasás közben folyamatosan jelen van, és szinte lehetetlen lerázni, az a szerző és az elbeszélő viszonyának kérdése. Noha jól tudjuk, „főbenjáró bünt” követ el az, aki a kettőt azonosítja, mégsem tudjuk elhessegetni magunktól, hogy néha-néha magát a szerzőt képzeljük az elbeszélő helyébe. Grecsó Krisztián valószínűleg rá is játszik erre, hiszen elbeszélője zuglói lakos

(ezek a helyszínek egyértelműen felismerhetők, szinte pontosan kirajzolhatók belőle Herminamező utcái, parkjai), harmincas évei közepén jár, vidékről érkezett a fővárosba, van egy öccse és így tovább. A valóság és fikció összemosásának kérdésköre egyébként is hangsúlyos az író eddigi pályáján, 2001-ben megjelent elbeszéléskötete, a *Pletykaanyu* kapcsán szinte közéleti kérdéssé válik az, vajon számon kérhető-e az irodalmon bármi is, hiszen bármennyire hasonlítson is a valóságra, voltaképpen mégiscsak fikció.

Fikció azért, mert ha mindent megpróbálna is, akkor sem lenne képes a valóság autentikus és torzítatlan tükrözésére, ahogyan ez az evidencia a szövegben is több helyen megjelenik. Egy családtörténet, a múltbéli történetek sohasem rekonstruálhatók teljes biztonsággal, még akkor sem, ha az emlék első kézből, magától a szerzőtől származik. Az emlékezés működésmódjára, valóságtorzító jellegére több helyen is történnek utalások: „Soha ilyen mélyről emléket még nem kotortam elő. Olyan távoliak a mondatok, nem is vagyok biztos benne, hogy valódiak. Talán csak álmodtam, vagy azért képzelem, hogy voltak, mert valahogy kapcsolódni akarok ehhez a történethez.” A múlt felidézése nem csak azért bizonytalan, mert mások emlékeire kell támaszkodnia, hanem azért is, mert még a saját emlékeire visszagondoló egyén sem teljesen fix szubjektum, hanem folyamatosan változó, rögzít(het)etlen identitás. Nemcsak a szellem, a gondolatok, de még a test kézzelfoghatónak tűnő bizonyossága is megkérdőjeleződik abban a részben, mikor a főhős nagyapja egykori szerelmének fiatalkori és kilencven éves alakja közötti folytonosságot igyekszik valahogy felfogni: „Nem tudtam elhinni, hogy semmi nem marad, hogy a test ekkora árulásra képes: teljesen megváltozik, minden sejt, szerv, vonal, idom kicserélődik. Az is átvillant rajtam, hogy mennyire földhözragadt vagyok, azonosítom magam ezzel a két karral és lábbal, törzssel, fejjel. De ez igenis én vagyok, gondoltam aztán, és ez az én nem lehet teljes egészében más. Lehet romlottabb, ráncosabb, de ha mindenestül másik testem lesz, akkor én sem lehetek ugyanaz.”

Jól látható tehát, hogy nem csak a történetek fontosak, de az az út is, melyen keresztül ezek a történetek hozzáférhetővé válnak, s mely leggyakrabban az emlékezés. A történetek tartalma mellett fontos a történetek keresése, válogatása, rekonstruálása, s ez a kettősség, az állandó reflexió természetesen a regény szerkezetére is alapvető hatással van. A szöveg nem lineáris, hanem állandó időbeli ugrásokkal van megbontva, az elbeszélő jelen ideje az alap, ahonnan a múlt különböző eseményei részletekben, gyakori vágásokkal feltárulnak. Ezekből a mozaikdarabkákból rakható aztán össze a főhős-elbeszélő családjának töredékes története, melyben nem elevenedik meg minden egyes családtag élete, de ha egy történet felbukkan, az kerek, lezárt egész lesz előbb vagy utóbb. A szerkezet töredékessége és mozaikossága ellenére a szövegtérben biztonsággal mozgunk, nincsen kavardás, idővel minden a helyére kerül. A regény legvégén ráadásul egy különös megoldással, mintha öszszeérne a múlt és a jelen. Az elbeszélő egy randevúra igyekszik az Andrássy út egyik sarkára, öt órára, éppúgy, mint pár évtizeddel korábban nagyapja. Domos akkor nem találja ott szerelmét, Zách Évát, de az elbeszélő reménykedik benne, hogy az ő szerelme megérkezik: „Ránéztem az órára. Már tíz perccel elmúlt öt, Juli sehol. Domosra gondoltam, hogy vár, és Éva nem jön. Erőnek erejével elhajtottam az emléket. Ez a most, és én vagyok itt. Tizenkét perccel múlt öt, Juli sehol. Vajon Domos meddig várt?, jutott eszembe. A pincér kilépett a kávézó teraszára, körbenézett, visszament. Negyedórával múlt öt.” A múlt szinte változatlanul ismétlődik itt, a nagypapa sorsának egy darabja az unoka sorsában. Illetve

megismétlődhet, hiszen a regény itt véget ér, nyitva marad a kérdés, vajon Juli végül megérkezett-e a találkára. A regény befejezése – ha kissé metaforikusan is – még egyszer aláhúzza azt, amit a teljes szöveg megerősít: az ősök történetei, mozdulatai, sorsa tovább élnek a jelenben, nem determinálják teljesen a leszármazottak életét, de mindenképpen rendelkeznek akkora hatással, amely miatt érdemes megismerni őket.

A *Mellettem elférsz* egyik legnagyobb erénye azonban nem a szerkezete, hanem a nyelve. Grecsó Krisztián láthatóan egy egyszerű, köznapi nyelvet keres, olyan nyelvet, mely letisztult és szikár, mégis nagy kifejező erővel rendelkezik: „Márton elindul kifelé. Nem köszön, körbe se néz, csak megy, remeg a feje, ahogy Márton tatának remegett, ahogy a nagynénéimnek remeg, és ahogy minden biztonnal nekem is fog. Kint meglöki a bringát, mintha balettozna, próbálja átemelni a lábát a vázon, a bicikli egyre lassabban gurul, mikor sikerül fölülnie, már áll. Klári, aki a festékbolt előtt nézi, éppen a lényegét nem érti. Azt várja, mikor esik el. Márton fölnez, mintha nem tudná, hol van, megigazítja a kabátját, ami föl-szaladt a háta közepére, akár egy boleró. Hátrább löki a tányérsapka ellenzőjét, megtapossa a pedált, a bicikli siklik, megbillen a táj, a második lépésnél fölemelkedik.” Könnyű olvasni és befogadni ezt a nyelvet, mely tökéletesen illeszkedik ahhoz a – főként paraszti – világhoz, melynek eseményeit megeleveníteni igyekeznek, s látszólagos egyszerűsége ellenére képes visszaadni a különböző finom árnyalatokat, hangulatokat. Az elbeszélés tárgya és módja így összhangban vannak, ezért is érezzük rendkívül hitelesnek, autentikusnak ezt a regényt, tudva, hogy a sorok írója valóban ismeri e világot. S bár a befogadó könnyű helyzetben van, feltételezhető, hogy a szerzőt komoly feladat elé állította ennek a nyelvnek a megalkotása, látszólagos egyszerűsége ellenére is, azaz inkább éppen azért. Ez a szikárság (ha elsősorban a nyelvet nézzük és eltekintünk a tematikus különbségektől) Tar Sándor vagy Mészöly Miklós prózáját idézi, hangulata, tájai pedig sokszor Krasznahorkai László kietlen békési vidékeit idézik (talán nem véletlen, a szerző maga is Békés megyei).

A családregényként, fejlődésregényként is olvasható szöveg jól példázza azt, hogyan lehet és érdemes intim, bensőséges kapcsolatba kerülni saját közvetlen múltunkkal, s hogy miképp állítható ez a megismerés önmagunk megismerésének és megértésének szolgálatába. Rámutat arra, hogy az egyénnek a múlt akkor is része, ha lázad ellene vagy épp tudomást sem vesz róla. Megtanít elfogadni és szeretni a csetlő-botló ősöket, az elhibázott életeteket is. Megtanít figyelmesnek lenni, megbocsátani, megbékélni. Valamint jó példát mutat arra, hogy ha gyökereket keresünk, nem kell messzire menni, elég, ha mindenki csak lefűjja a port és kézbe veszi végre saját családja elmúlt évtizedeinek legendáriumát.

Kolozsi Orsolja